

پایان نامه برای دریافت درجه دکترای
حقوق جزا و جرم‌شناسی

حریم خصوصی در حقوق ایران و انگلستان؛ مبانی، جلوه‌ها و چالش‌ها

استاد راهنما: جناب استاد آقای دکتر مهدی شیداییان

استاد مشاور اول: جناب استاد آقای دکتر سید محمود میر خلیلی

استاد مشاور دوم: جناب استاد آقای دکتر شهرداد دارابی

نگارنده: رضا شکری

چکیده ؛

رویکرد حمایتی قانونی مستقلی از حریم خصوصی در حقوق ایران و انگلستان صورت نگرفته لیکن ملاحظه مجموع قوانین ایران بیانگر رویکرد حمایتی قابل قبولی است. مبتنی بر اندیشه‌ی حاکمیت آزادی از نظر حقوق انگلستان، حریم خصوصی به معنای «دسترسی محدود به خود» و جایی برای تنها ماندن و آزاد از قیود بودن است؛ لذا از نظر حقوق انگلستان، اصل، عدم مداخله‌ی باورها و هنجارهای دینی در حقوق است و طرح اشکال شده که اساساً در نظام‌های دین‌مداری چون ایران مفهومی به نام حریم خصوصی وجود ندارد در حالی که چنین مداخلاتی چون در راستای دفاع از ارزش‌های جامعه و حصول منافع عالیه نوع بشر و باهدف پیشگیری از جرم و مبتنی بر مصلحت هست استثناء بر حریم خصوصی است. لذا صیانت از حریم خصوصی به معنای تجویز نقض قانون در خلوت و نادیده گرفتن انگاره‌های شرعی نیست. رویکرد کلی حقوق انگلستان مبتنی بر غلبه‌ی حمایت از حریم خصوصی در قالب شبه جرم (الزام به جبران خسارت) و ارجاع به دیگر خطاهای مدنی است. مبانی حمایتی در ایران و انگلستان یکسان نیست. لیکن در مواردی از جمله دلالت عقل سلیم، اصل احترام و کرامت انسانی از حیث کلیات تشابه وجود دارد. راهبردهای حمایتی از حریم خصوصی مبتنی بر دو محور کلی سلبی؛ مبتنی بر عدم مداخله حکومت تا سرحد امکان و ایجابی مبتنی بر ایجاد تکلیف در احترام به حریم خصوصی است. رویکرد حمایتی از جلوه‌های حریم خصوصی در حقوق ایران در مقایسه با انگلستان از حیث حمایت کیفری در ایران گستره وسیع‌تری دارد. از مهم‌ترین کاستی‌های حمایتی از جلوه‌های حریم خصوصی فقدان قانون مستقل حمایتی و عدم شناسایی برخی مصادیق نقض فاحش حریم خصوصی نظیر تهیه غیرمجاز تصویر و هتک حرمت غیرمادی از حریم مکانی است. رویکرد حمایتی انگلستان در مقایسه با ایران در برخی از جلوه‌ها خصوصاً حریم ارتباطات، اطلاعات و داده‌ها به مراتب نسبت به ایران مطلوب‌تر است. مهم‌ترین چالش حریم خصوصی، چالش مواجهه این حق با سایر حقوق، خصوصاً حقوق عمومی است و راه برون‌رفت از چالش تبیین دقیق مرز عمومی بودن و خصوصی بودن و در پیش گرفتن اصل اقتضاء است. مهم‌ترین ضرورت قانونی تبیین کیفیت و چگونگی مداخله‌ی ضروری در حریم خصوصی ناشی از مواجهه حوزه عمومی با حوزه حریم خصوصی است.

کلیدواژه؛ حریم خصوصی، ارتباطات خصوصی، اطلاعات خصوصی، حقوق انگلستان، چالش‌های اجرای حق

سپاس بی کران پروردگار یکتا

را که هستی مان بخشید و به طریق علم و دانش رهنمونمان شد و به هم نشینی رهروان علم و دانش مفتخرمان نمود و خوشه چینی از علم و معرفت را روزی مان ساخت و با سپاس از سه وجود مقدس:

آنان که ناتوان شدند تا ما به توانایی برسیم...

موهایشان سپید شد تا ما روسپید شویم...

و عاشقانه سوختند تا گرمابخش وجود ما و روشنگر راهمان باشند...

پدرانمان؛ مادرانمان؛ استادانمان.

اما بدون شک جایگاه و منزلت معلم، اجل از آن است که در مقام قدردانی از زحمات بی شائبه‌ی او، با زبان قاصر و دست ناتوان، چیزی بنگاریم. لیکن از آنجایی که تجلیل از معلم، سپاس از انسانی است که هدف و غایت آفرینش را تأمین می‌کند و سلامت امانت‌هایی را که به دستش سپرده‌اند، تضمین می‌نماید؛ برحسب وظیفه و از باب «من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق» از همه معلمان خاصه از پدر و مادرم که همواره بر کوتاهی و درستی من، قلم عفو کشیده و کریمانه از کنار غفلت‌هایم گذشته‌اند و از اساتید فرهیخته و با

کمالات و شایسته؛ جناب آقای دکتر مهدی شیداییان

که در کمال سعه صدر، با حسن خلق و فروتنی، از هیچ کمکی در این عرصه بر من دریغ ننمودند و زحمت راهنمایی این رساله را بر عهده گرفتند و،

جناب آقای دکتر سید محمود میر خلیلی و جناب آقای دکتر شهرداد دارابی،

که زحمت مشاوره این رساله را درحالی که متقبل شدند که بدون مساعدت ایشان، این پژوهش به نتیجه مطلوب نمی‌رسید و از اساتید فرزانه و دلسوزی؛ که زحمت داوری این رساله را متقبل شدند؛

جناب آقای دکتر سید حسین هاشمی؛ جناب آقای دکتر اسماعیل آقا بابایی

جناب آقای دکتر وحید نکونام

کمال تشکر و قدردانی رادارم. باشد که این کوچک‌ترین، بخشی از زحمات آنان را سپاس گویم.

(ويز کيهم و يعلمهم الكتاب و الحکمه).

تقدیم به:

خدایی که آفرید

جهان را، انسان را، عقل را، علم را، معرفت را، عشق را

و به کسانی که عشقتان را در وجودمان دمید.

گاهی بیاییم و احوالشان را پرسیم

«فهرست مطالب»

ج	چکیده
۱	مقدمه

فصل اول: کلیات

۱۱	مبحث اول؛ مفهوم و معیار تمیز حریم خصوصی
۱۱	گفتار اول؛ حریم خصوصی در لغت
۱۳	گفتار دوم؛ معیار تمیز حریم خصوصی
۱۶	گفتار سوم؛ حریم خصوصی در اصطلاح حقوقی
۱۶	بند اول؛ تعاریف ارائه شده
۱۶	۱- تعریف مبتنی بر حق شخص از منع در مداخله
۱۷	۲- تعریف مبتنی بر مفهومی شخصی
۱۷	۳- تعریف منصرف بر حریم مکانی
۱۷	۴- تعریف منصرف بر محرمانه بودن اطلاعات
۱۸	۵- تعریف متکی بر مطلق و غیرقابل استثناء بودن
۱۸	۶- تعریف کمیته کالکات انگلستان
۱۸	۷- تعریف دکترین حقوقی خارجی
۱۹	۸- تعریف قطعنامه کنفرانس استکهلم
۱۹	۹- تعریف اعلامیه کنفرانس نروژ
۲۰	۱۰- تعریف کنوانسیون اروپایی حقوق بشر
۲۰	۱۱- تعریف طرح حمایت از حریم خصوصی
۲۱	بند دوم؛ تعریف نگارنده و ارکان تعریف
۲۱	اول- تعریف
۲۱	دوم- ارکان تعریف
۲۱	۱- انسانی بودن حق بر حریم خصوصی
۲۳	۲- خصوصی بودن حق
۲۳	۳- محرمانه و دور از انظار عموم بودن وعدم جواز دخالت و اطلاع از آن بدون اجازه
۲۳	۴- نسبی بودن حق بر حریم خصوصی

- ۲۴ ----- ۵- آزادی
- ۲۴ ----- ۶- استقلال انحصاری در تصمیم‌گیری
- ۲۴ ----- ۷- مصونیت
- ۲۶ ----- مبحث دوم؛ مصادیق و اقسام حق بر حریم خصوصی
- ۲۹ ----- مبحث سوم؛ سابقه‌ی تاریخی
- ۳۲ ----- مبحث چهارم؛ دلایل اهمیت حریم خصوصی
- ۳۶ ----- مبحث پنجم؛ مبانی حریم خصوصی در حقوق ایران و انگلستان
- ۳۸ ----- گفتار اول؛ مبانی اختصاصی حمایت از حریم خصوصی در حقوق ایران
- ۳۹ ----- بند اول؛ مبانی شرعی (آیات و روایات)
- ۳۹ ----- ۱- پذیرش حق حیات مادی و معنوی انسان
- ۴۰ ----- ۲- اصل منع تجسس
- ۴۱ ----- ۳- اصل منع ورود بدون مجوز به اماکن خصوصی
- ۴۲ ----- ۴- منع استراق سمع و بصر
- ۴۳ ----- ۵- منع هتک یا افشای سر
- ۴۴ ----- بند دوم - سایر مبانی فقهی حقوقی
- ۴۴ ----- ۱- اصل سلطه بر خویش (تسلیط)
- ۴۶ ----- ۲- اصل نفی حرج
- ۴۶ ----- ۳- اصل لزوم رعایت ارزش‌های اخلاقی
- ۴۷ ----- ۴- قاعده صحت و اباحه (فرض بی‌گناهی و درستی)
- ۴۹ ----- گفتار دوم؛ مبانی حقوقی مشترک حمایت از حریم خصوصی در حقوق ایران و انگلستان
- ۴۹ ----- بند اول؛ دلالت عقل سلیم
- ۵۰ ----- بند دوم؛ اصل احترام
- ۵۲ ----- بند سوم؛ لزوم حفظ کرامت انسانی
- ۵۴ ----- بند چهارم؛ لزوم محدود ساختن اختیارات حکومت
- ۵۶ ----- گفتار سوم؛ مبانی جامعه‌شناختی و جرم‌شناختی
- ۵۸ ----- گفتار چهارم؛ مبانی سیاسی
- ۶۰ ----- گفتار پنجم؛ مبانی محدودیت (استثناء) بر حریم خصوصی
- ۶۷ ----- مبحث ششم؛ راهبردهای حمایت از حریم خصوصی
- ۶۸ ----- گفتار اول؛ راهبرد حمایتی مبتنی بر جرم‌انگاری

- بند اول؛ حقانیت (عقلانیت) ----- ۷۰
- بند دوم؛ قانونی بودن و شفافیت ----- ۷۱
- بند سوم؛ کمیته‌گرایی ----- ۷۲
- بند چهارم؛ حاکمیت جنبه خصوصی ----- ۷۳
- بند پنجم؛ موردی بودن ----- ۷۴
- بند ششم؛ اقتصادی بودن ----- ۷۵
- بند هفتم؛ تناسب کیفر با زیان ناشی از رفتار ناقض حریم خصوصی ----- ۷۶
- گفتار دوم؛ راهبرد حمایتی مبتنی بر تبیین دقیق مقررات ناظر بر آیین دادرسی کیفری ----- ۷۸
- بند اول؛ پیش‌بینی مقررات محدودکننده اختیارات مقامات تعقیب و تحقیق ----- ۸۰
- بند دوم؛ پیش‌بینی بطلان دلیل مکتسبه ناشی از نقض حریم خصوصی ----- ۸۶
- گفتار سوم؛ راهبردهای حمایتی غیر کیفری ----- ۸۹
- بند اول؛ راهبرد حمایتی غیر کیفری مبتنی بر جبران خسارت و مسئولیت مدنی ----- ۹۱
- بند دوم؛ راهبرد حمایتی مبتنی بر سیاست‌های پیشگیرانه‌ی غیر کیفری ----- ۹۲
- مبحث هفتم؛ درآمدی بر جایگاه حریم خصوصی در حقوق ایران و انگلستان ----- ۹۶

فصل دوم؛ جلوه‌ها در حقوق ایران و انگلستان

- مبحث اول؛ جسم و جان (حریم جسمانی) ----- ۱۰۱
- گفتار اول؛ منع بازرسی بدنی ----- ۱۰۳
- گفتار دوم؛ منع آزمایش‌های پزشکی اجباری و کیفیت بازرسی اندام‌های داخلی بدن ----- ۱۰۶
- گفتار سوم؛ منع بازرسی یا پایش الکترونیکی اطلاعات هویتی ----- ۱۰۷
- گفتار چهارم؛ نگاه خیره به شخص و انسان ----- ۱۰۸
- گفتار پنجم؛ توقیف و بازداشت ----- ۱۱۰
- گفتار ششم؛ حریم جنسی ----- ۱۱۲
- مبحث دوم؛ حریم معنوی، روانی، حیثیتی ----- ۱۱۳
- گفتار اول؛ نفیثش عقیده ----- ۱۱۴
- گفتار دوم؛ اسرار (اطلاعات خصوصی) ----- ۱۱۵

- بند اول؛ شرایط حمایت قانونی ----- ۱۲۳
- ۱- تعهد و تکلیف به عدم افشاء ----- ۱۲۳
- ۲- فقدان جواز قانونی جهت افشای اطلاعات ----- ۱۲۵
- بند دوم؛ مصادیق قانونی تکلیف به افشا ----- ۱۲۶
- ۱- ضرورت حفظ بهداشت و سلامت عمومی اجتماع ----- ۱۲۶
- ۲- ضرورت حفظ منافع وامنیت عمومی و مصالح اجتماعی ----- ۱۲۷
- ۳- تکلیف و وظیفه شغلی یا قانونی یا شرعی ----- ۱۲۹
- ۴- رضایت صاحب اطلاعات ----- ۱۳۰
- ۵- افشای اطلاعات بی‌هویت ----- ۱۳۱
- ۶- افشای اطلاعات خارج از حدود اذن اولیه و مؤخر بر آن به دستور دادگاه ----- ۱۳۱
- گفتار سوم؛ حق بر تصویر خصوصی (نشر و ضبط تصویر) ----- ۱۳۳
- بند اول؛ ثبت تصاویر در راستای اقدامات پلیسی ----- ۱۳۵
- بند دوم؛ ثبت تصاویر اشخاص به نحو غیرمجاز ----- ۱۳۶
- ۱- تهیه و ثبت تصویر از بانوان فاقد پوشش مناسب در اماکن اختصاصی بانوان ----- ۱۳۹
- ۲- تهیه مخفیانه تصویر مبتذل از مراسم خانوادگی و اختصاصی دیگران ----- ۱۴۲
- بند سوم؛ نشر تصاویر اشخاص به نحو غیرمجاز ----- ۱۴۵
- ۱- نشر غیرمجاز و بدون تغییر و تحریف تصویر ----- ۱۴۶
- الف) تکثیر و توزیع و انتشار تصاویر تهیه شده از محل‌های اختصاصی بانوان ----- ۱۴۷
- ب) نشر سایر تصاویر خصوصی صرفاً از طریق سامانه‌های رایانه‌ای و مخابراتی ----- ۱۴۸
- ۲- نشر تصاویر خصوصی تغییر یا تحریف یافته ----- ۱۴۹
- الف) عدم جرم انگاری تحریف نگاری هویت یا هرزه‌نگاری شخصیت ----- ۱۴۹
- ب) انتشار مبتنی برهتک حیث ----- ۱۵۰
- ب) خلأ و اشکال قانونی ----- ۱۵۱
- مبحث سوم؛ اماکن خصوصی ----- ۱۵۲
- گفتار اول؛ معیار تمیز منزل و مکان خصوصی ----- ۱۵۳
- گفتار دوم؛ ورود فیزیکی به حریم مکانی غیرمنقول ----- ۱۵۹
- گفتار سوم؛ ورود غیر فیزیکی به حریم مکانی غیرمنقول ----- ۱۶۷
- گفتار چهارم؛ حریم خصوصی مکانی منقول (خودرو) ----- ۱۷۰
- مبحث چهارم: ارتباطات اینترنتی و مخابراتی ----- ۱۷۷

- گفتار اول؛پایش محتوای داده؛(استراق سمع ، شنود غیرمجاز) ----- ۱۸۰
- بند اول؛ غیرعمومی بودن ارتباطات ----- ۱۸۵
- بند دوم؛در حال انتقال بودن محتوای داده مورد پایش ----- ۱۸۶
- بند سوم؛ غیرمجاز بودن پایش ----- ۱۸۶
- بند چهارم؛پایش از سامانه‌های رایانه‌ای یا امواج الکترومغناطیسی و نوری ----- ۱۹۰
- گفتار دوم؛ ارتباطات ناخواسته و مزاحمت با دستگاه‌های مخابراتی ----- ۱۹۳
- گفتار سوم؛ حریم ارتباطات غیرکلامی ----- ۱۹۷
- مبحث پنجم ؛ اطلاعات شخصی و خصوصی ----- ۲۰۱
- گفتار اول؛ حقوق و اصول به‌کارگیری داده شخصی حساس در فضای رایانه‌ای ----- ۲۰۸
- گفتار دوم؛رفتارهای هتاکانه ی اصول و حقوق داده‌های رایانه‌ای ----- ۲۱۶
- بند اول؛ دسترسی غیرمجاز به داده‌های حساس رایانه‌ای و مخابراتی ----- ۲۱۷
- بند دوم؛رفتارهای هتاکانه مرتبط با پایگاه‌های داده‌ای ----- ۲۲۳
- ۱- ذخیره یا تولید و جمع‌آوری داده ----- ۲۲۳
- ۲- پردازش و انتقال یا تبادل داده ----- ۲۲۴
- گفتار سوم؛ نواقص و کاستی‌ها ----- ۲۳۷
- بند اول؛ از حیث موضوع جرم ----- ۲۳۷
- بند دوم؛ از حیث عدم رعایت بایسته‌های قانون گذاری ----- ۲۳۸
- بند سوم؛ از حیث عدم توجه کافی به اصول به‌کارگیری داده‌ها ----- ۲۳۹
- بند چهارم؛ از حیث نقض حق اعتراض و خلأ قانونی ناشی از پیش‌بینی چنین حقی ----- ۲۴۰

فصل سوم ؛چالش‌ها در حقوق ایران و انگلستان

- مبحث اول؛امنیت و مصلحت عمومی ----- ۲۴۲
- گفتار نخست؛چالش مفهومی نظم ،امنیت و مصلحت عمومی ----- ۲۴۴
- گفتار دوم؛جلوه‌های تلاقی حریم خصوصی و امنیت و نفع یا مصلحت عمومی ----- ۲۴۶
- بند اول؛نقض اطلاعات شخصی به جهت مصلحت عمومی ----- ۲۴۶
- ۱- حق آزادی در انتخاب همسر در تلاقی با مصلحت عمومی ----- ۲۴۶

- ۲- حق سری و غیرعلنی بودن جریان محاکمات در تلافی با مصلحت عمومی ----- ۲۴۷
- ۳- حق سری بودن اطلاعات حساب بانکی در تلافی با مصلحت عمومی ----- ۲۴۸
- بند دوم؛ مداخله در گردش اطلاعات به منظور حفظ مصلحت عمومی ----- ۲۴۹
- بند سوم؛ مداخله در حریم خصوصی در تلافی با مصلحت کشف جرم ----- ۲۵۱
- بند چهارم؛ چالش آزادی عقیده در مواجهه با مصلحت و نظم عمومی ----- ۲۵۴
- گفتار سوم؛ راهکار و رفع چالش ----- ۲۶۲
- مبحث دوم؛ ضرورت صیانت از انگاره‌های شرعی ----- ۲۶۴
- گفتار اول؛ مداخله در پوشش و ضرورت رعایت حجاب ----- ۲۶۹
- گفتار دوم؛ ضرورت رعایت هنجارهای شرعی در روابط جنسی ----- ۲۷۵
- مبحث سوم؛ سیاست کنترل و نظارت اجتماعی ----- ۲۸۱
- گفتار اول؛ سیاست کنترل و نظارت اجتماعی رسمی غیر مشهود و غیر محسوس ----- ۲۸۴
- گفتار دوم؛ سیاست کنترل و نظارت اجتماعی غیررسمی و مشهود (امر به معروف و نهی از منکر) --- ۲۹۳
- مبحث چهارم؛ کنترل و نظارت در فضای رایانه‌ای و حریم خصوصی ----- ۳۰۰
- مبحث پنجم؛ حقوق و تکالیف خانواده (زوجه و کودک) ----- ۳۰۶
- مبحث ششم؛ آزادی اطلاعات و اطلاع‌رسانی و آزادی بیان ----- ۳۱۱
- نتیجه‌گیری ----- ۳۲۱
- پیشنهاد ----- ۳۲۲
- فهرست منابع ----- ۳۲۶
- ضمایم ----- ۳۳۷
- چکیده انگلیسی ----- ۳۴۴

۱- بیان مسئله

حریم خصوصی عبارت است از قلمرو و محدوده‌ای از اعمال، رفتارها، اندیشه‌ها، ویژگی‌ها و خصوصیات شخص که به وسیله قانون و عرف تعیین شده و بنا به مقتضیات زمان و مکان قابل تغییر بوده و برای عموم آشکار نبوده و مختص به آن فرد بوده و در این محدوده از آزادی معقولانه‌ای برخوردار بوده و آن‌ها را افشا نکرده و انسان نوعی و متعارف تمایل به افشاء آن ندارد و این حریم مصون از ورود، نگاه و نظارت دیگران و یا هرگونه تعرض است جز به حکم قانون یا رضایت وی. لیکن مرزها و محتوای آنچه خصوصی قلمداد می‌شود در میان فرهنگ‌ها و اشخاص متفاوت است اما محتوای اصلی آن‌ها مشترک هست. از این رو قطعاً قلمرو این حق در دو کشور ایران و انگلستان از حیث مرز خصوصی بودن اعمال و رفتار و اندیشه‌ها و محتوای آن متفاوت است. از سویی در هر دو سامانه حقوقی قانون مستقلی جهت حمایت از حریم خصوصی و جلوه‌های آن وجود ندارد و از بطن قوانین و مقررات جاری می‌توان رویکرد حمایتی هر دو سامانه را از این حق استنباط و استخراج نمود؛ در واقع ماهیت و محتوای این حق مورد حمایت واقع شده بدون آنکه نامی از آن برده باشد. لیکن وجه ممیزه بارز دو سامانه در غلبه رویکرد حمایتی مبتنی بر جبران ضرر و شبه جرم، در انگلستان نسبت به جنبه کیفری دانست. از حیث مبانی و چرایی لزوم حمایت از حریم خصوصی نیز به رغم وجود تشابه مبانی و وجه اشتراک مبانی در هر دو سامانه نظر به اینکه در اندیشه غربی و حقوق انگلستان این مبانی ریشه در نظریات فلاسفه و اندیشمندان دارد به تبع، با توجه به متابعت انگلستان از آراء و اندیشه‌های بشری و کنوانسیون‌های بین‌المللی از حیث مبانی نیز رویکرد این سامانه از اندیشه‌های بشری و کنوانسیون‌ها تبعیت دارد. از این رو چرایی حمایت از این حق را می‌توان در پذیرش و اصالت دادن به آزادی بشر جستجو کرد؛ لیکن در حقوق ایران این مبانی مبتنی بر آموزه‌های دینی و ایدئولوژیک است و از این رو چرایی حمایت از این حق را می‌توان در اصل احترام به شأن و مقام والای انسان و لزوم حمایت از آبرو و حرمت افراد و ارزش‌های اخلاقی جستجو نمود. از سوی دیگر از حیث جلوه‌ها و مصادیق مورد حمایت جلوه‌های حق بر حریم خصوصی در حوزه‌های کلی حریم اطلاعات و داده؛ حریم جسمانی؛ حریم ارتباطات و حریم مکانی قابل ترسیم است. از حیث مصادیق و جلوه‌های مورد حمایت این حق در هر دو سامانه تشابه مصادیقی وجود دارد لیکن در برخی مصادیق رویکرد حمایتی در سامانه انگلستان غیر کیفری و مبتنی بر شبه جرم هست و از سویی رویکرد مبتنی بر مداخله و نقض حق در چالش با حقوق عمومی در سامانه انگلستان به نحو افراطی و فراگیر بوده به گونه‌ای که در حوزه ارتباطات به نحو سامانمند نقض حریم خصوصی صورت می‌گیرد. زیرا قانون اختیار بررسی و نگهداری داده‌ها مصوب

۲۰۱۴ به نیروهای امنیتی و مجری قانون اجازه دسترسی گسترده به اطلاعات شخصی افراد در فضای اینترنتی و تلفن‌ها را می‌دهد. در مجموع در این مختصر نگارنده بر آن است تا ضمن تبیین مبانی و مفهوم حق بر حریم خصوصی و جلوه‌های این حق و مسائل تهدیدکننده حق و قلمرو حمایتی از این حق را در حقوق ایران در مقایسه با نظام حقوقی انگلستان مورد بررسی قرار داد و سیاست جنایی مقنن ایرانی را در رابطه با حق بر حریم خصوصی با توجه به رویکرد کلی حاکم بر حقوق ایران مبنی بر متابعت از آموزه‌های دینی، مورد بررسی قرار دهد.

۲- پیشینه موضوع تحقیق

به‌رغم آن‌که در باب حمایت از حریم خصوصی در حقوق ایران قانون مستقلی وجود ندارد لیکن از حیث مباحث نظری و تحلیل حقوقی در این خصوص تلاش‌ها و پژوهش‌های متعدد و بسیاری اعم از کتاب و مقاله و پایان‌نامه دانشگاهی صورت گرفته است که وجوه مشترک غالب این پژوهش‌ها پرداختن به بحث حریم خصوصی در ادبیات حقوقی اسلام و دلالت و تأکید بر این معنا که اسلام به حریم خصوصی اشخاص احترام می‌گذارد؛ لیکن کمتر پژوهشی در این حوزه وجود دارد که رویکرد تطبیقی با سایر نظام‌های حقوقی را در پیش گرفته باشد به‌نحوی که می‌توان ادعا نمود که در این میان تنها یک مورد بررسی تطبیقی جامعی را در حوزه حریم خصوصی اطلاعات با حقوق آمریکا سرلوحه قرارداد و هیچ‌یک بررسی جامع و کاملی از دیدگاه مبانی و جلوه‌ها و چالش‌های اجرایی این حق در مقام اعمال با سایر حقوق، مبتنی بر رویکردی تطبیقی خاصه با نظام حقوقی انگلستان نداشته است. به هر وصف به‌منظور نگارش رساله حاضر مراجعات و بررسی‌های گسترده‌ای در اسناد و مدارک علمی ایران از جمله آثار موجود در کتابخانه ملی ایران و سایت‌های مختلف داشته‌ام که حاصل این بررسی بر این مدعا صحه می‌گذارد که هیچ‌گونه پیشینه‌ای از این موضوع مبتنی بر رویکرد تطبیقی بین حقوق ایران و انگلستان با توجه به سه مشخصه «مبانی»، «جلوه‌ها» و «چالش‌ها» مشاهده نمی‌گردد ولی در خصوص موضوعات مشابه این عنوان موضوعاتی وجود دارد که به‌اختصار به برخی از آن‌ها ذیلاً اشاره می‌گردد.

۱- کتابی تحت عنوان «حقوق حریم خصوصی» که توسط آقای دکتر باقر انصاری در سال ۱۳۸۶ به رشته‌ی تحریر درآمده و توسط انتشارت سمت منتشر گردیده است. این کتاب را می‌توان نخستین اثر در حقوق ایران دانست که به این موضوع پرداخته است. در این کتاب نگارنده در تلاش بوده تا مباحثی کلی و اصولی پیرامون حریم خصوصی را مطرح و مورد بررسی قرار دهد.

۲- کتابی تحت عنوان «حریم خصوصی اطلاعات» که توسط آقای دکتر فرید محسنی، به رشته‌ی تحریر درآمده و توسط انتشارت دانشگاه امام صادق منتشر گردیده است. در این کتاب نگارنده در تلاش بوده تا مطالعه‌ای تطبیقی بین حقوق ایران و آمریکا در حوزه حریم خصوصی اطلاعات صورت دهد که به حق در این مهم موفق بوده است.

۳- کتابی تحت عنوان «حریم خصوصی در حقوق کیفری اسلام» که توسط آقای دکتر حسین آقا بابایی، به

رشته‌ی تحریر درآمد و توسط پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی در سال ۱۳۹۶ منتشر گردیده است در این کتاب نگارنده در تلاش بوده تا مبتنی بر رویکرد حقوق کیفری اسلام حریم خصوصی را مورد بررسی قرار دهد.

۴- کتابی تحت عنوان «احکام حریم خصوصی (بر اساس منابع اسلامی)» که توسط آقای محمد سروش به رشته‌ی تحریر درآمده و توسط پژوهشگاه حوزه و دانشگاه در سال ۱۳۹۴ منتشر گردیده است. در این کتاب همان‌گونه که از عنوان آن پیداست نویسنده اهتمام خود را بر تبیین احکام موجود در منابع اسلامی ناظر بر حریم خصوصی نهاد است و سعی در اثبات این فرضیه که اسلام خیلی پیش‌تر از غرب به حریم خصوصی پرداخته؛ داشته است.

۵- پایان‌نامه‌ای تحت عنوان «مطالعه تطبیقی حریم خصوصی در حقوق کیفری ایران و انگلستان» که توسط خانم نیوشا قهرمانی افشار و بارانمایی آقای دکتر محمدعلی مهدوی ثابت در مقطع کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی در سال ۱۳۸۶ دفاع گردیده است. در این رساله نگارنده به کلیاتی در رابطه با حریم خصوصی در حقوق ایران پرداخته و بدون آن‌که رویکرد تطبیقی را در جز به جز مباحث در پیش گیرد تنها اشاره‌ای گذار به نوع نظام حقوقی انگلستان و شیوه دادرسی و نوع نظام حقوقی انگلستان داشته و بخش‌هایی از یک مقاله انگلیسی را که موقعیت و جایگاه حریم خصوصی در انگلستان پرداخته در رساله خود مورد اشاره قرار داد و در چکیده رساله آورده است؛

«هدف پژوهش مطالعه تطبیقی حریم خصوصی در حقوق ایران و انگلستان و تعیین اینکه چه جرائمی ناقض حریم خصوصی هستند. آیا در ایران قانونی در خصوص حریم خصوصی وجود دارد؟ و به روش کتابخانه‌ای انجام شده است. نتایج نشان می‌دهد در راستای تدوین قانونی خاص، مشکلاتی چون افزایش منابع خبری، مشکل بودن تعریف مفاهیمی همچون حیثیت و ... موجود است. به‌کارگیری تلفیقی از روش‌های پیشگیری (کیفری، وضعی، عمومی) مؤثر خواهد بود. در حال حاضر تنها استناد ما به قانون مجازات اسلامی، قانون آیین دادرسی کیفری و قانون اساسی است.»

۶- پایان‌نامه‌ای تحت عنوان «بررسی ادله و کاربردهای نظارت نامحسوس از منظر فقه و حقوق» که توسط خانم فاطمه نیلچی‌زاده به راهنمایی آقای دکتر عابدین مؤمنی در مقطع کارشناسی ارشد رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی در سال ۱۳۸۹ در دانشکده الهیات و معارف اسلامی دانشگاه پیام نور دفاع گردیده است در چکیده این رساله آمده است؛

«هدف بررسی نظارت نامحسوس به‌طور ریشه‌ای و بنیادی است. نتایج نشان می‌دهند با نظرات شرع، عقل و اخلاق نسبت به نظارت نامحسوس و در این راستا با دلایل عقلی و نقلی و به‌وسیله آیات قرآن کریم و روایات معصومین (ع) جواز آن به اثبات رسیده است. و مطابق شریعت اسلام و قوانین موضوعه کشور ایران، نظارت نامحسوس در حریم خصوصی افراد جامعه امری حرام و غیراخلاقی است و مخالف با مقتضای حقوق شهروندی است. اما اگر غرض از نظارت نامحسوس حفظ اسلام و حکومت اسلامی باشد و یا غرض ارتقاء عدالت از طریق شناسایی مفسدین و خائنین باشد و یا هدف ارتقاء فرهنگ جامعه از طریق پی بردن به ریشه‌های مفسد فرهنگی و اجتماعی باشد و ... در این صورت نظارت نامحسوس نه تنها حرام و غیراخلاقی نیست بلکه واجب است. همچنین با استدلال به آیات و روایات ثابت شده

است مفاهیمی مثل حریم خصوصی، حقوق شهروندی، نظارت نامحسوس، امنیت نرم که جامعه جهانی در قرن ۲۰ به آن‌ها دست‌یافته است از ۱۴۰۰ سال پیش در اسلام مورد توجه بوده و قوانینی را در رابطه با هر کدام بیان کرده است.»

۷- مقاله‌ای تحت عنوان «احترام به حریم خصوصی اشخاص در مقام تحصیل دلیل در آیین دادرسی کیفری ایران، فرانسه و رویه قضایی دیوان اروپایی حقوق بشر» که توسط آقای دکتر عباس تدین در شماره ۷۳ دوره ۱۵ فصلنامه نامه مفید و در شهریور ۱۳۸۸ به رشته تحریر درآمده است. در چکیده این مقاله آمده است؛

«احترام به حریم خصوصی اشخاص به مفهوم رعایت حرمت مسکن و محل کار افراد و محرمانه نگاه داشتن مکاتبات، مراسلات و محاورات آن‌هاست. با توجه به اهمیت حریم خصوصی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مفاهیم نظام‌های حقوقی توسعه‌یافته و ارتباط تنگاتنگ آن با کرامت و شخصیت و آزادی انسان، قانون‌گذار و رویه قضایی تلاش نموده‌اند با تعیین قواعد و مقررات خاصی در زمینه تفتیش و بازرسی منازل و اماکن به‌ویژه در مرحله تحقیقات مقدماتی، تحصیل ادله را قانونمند و مشروعیت و قابلیت پذیرش آن‌ها را منوط به رعایت حریم خصوصی اشخاص نمایند. هرچند گاه اهمیت جرائم ارتكابی و تفوق منافع اجتماع بر منافع افراد و به‌ویژه رواج دیدگاه‌های امنیت محور توجیه‌گر عدول از این اصل بوده ولی مشروعیت و اعتبار ادله اکتسابی همواره در رعایت قانون و متناسب و ضروری بودن اعمال تحقیقاتی ارزیابی شده است. به‌رغم اینکه قانون‌گذار و رویه قضایی ایران با مفهوم حریم خصوصی بیگانه نیست ولی قواعد و مقررات موجود برای حمایت و صیانت از ابعاد مختلف این اصل سازمان بخش جامعه مدنی کفایت نمی‌کند. به همین علت توجه به رویکرد نظام حقوقی کشور فرانسه که در پرتو رویه قضایی دیوان اروپایی حقوق بشر اصلاح و تکمیل شده است، می‌تواند قانون‌گذار ما را با ابعاد مهم حمایت از حریم خصوصی و عملکرد سایر نظام‌های حقوقی در این قلمرو آشنا و زمینه تغییر و تحول در حقوق داخلی را فراهم آورد.»

۸- مقاله‌ای تحت عنوان «جایگاه حریم خصوصی در سیاست جنایی تقنینی ایران» که توسط آقای دکتر ستار زر کلام و آقای قاسم عبدی حقوق، در شماره ۷۹ فصلنامه، قضاوت، پاییز ۱۳۹۳ به رشته تحریر درآمده است. در چکیده این مقاله آمده است؛

«شناسایی حریم خصوصی به‌عنوان یکی از اساسی‌ترین الزامات زندگی انسان در دنیای امروز، امری واضح و مبرهن است. حق داشتن حریم خصوصی از یکسو و حمایت و پشتیبانی و داشتن ضمانت اجرا در صورت نقض و تجاوز به آن از سوی دیگر از جمله دغدغه‌های حکومت‌ها، دولت‌ها و قانون‌گذاران به‌عنوان مهم‌ترین و اثرگذارترین عوامل در این زمینه بوده است. فعالیت مقنن در تصویب قوانین عادی که ملهم از قانون اساسی است رویه و سیاستی را ایجاد می‌کند که نوع نگاه و زاویه دید او را در مورد حمایت یا عدم حمایت از پدیده‌ها نشان می‌دهد. حریم خصوصی نیز از این قضیه مستثنا نمی‌باشد. قانون‌گذاری ایران به‌طور خاص و جداگانه به تهیه و تصویب قوانین در حوزه حریم خصوصی نپرداخته است. هر آنچه وجود دارد به‌صورت موادی پراکنده در قوانین متعدد است. لذا در این پژوهش تلاش بر آن شده است که تمام موارد مربوط به حمایت از حریم خصوصی در سیاست تقنینی ایران به مرحله قانون بودن رسیده است مورد بررسی قرار گیرد.»

۹- مقاله‌ای تحت عنوان «بررسی حریم خصوصی و حمایت داده‌های محیط سایبری در مقررات کیفری ایران با

نگاهی تطبیقی به مقررات کیفری کشورهای آلمان، انگلستان و ایتالیا» که توسط آقایان جمیل نیسی و نضال مدحج که در همایش ملی شهر الکترونیک، همدان، دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان ارائه گردیده است. در چکیده این مقاله آمده است؛

«توسعه و پیشرفت کسب و کار در فضای مجازی بیش از هر چیز معلول وجود فضای ایمن و مصون از تعدی است و اصل این مقوله امری است که مورد تأیید همگان می‌باشد. مسئله حریم خصوصی و حمایت از داده از جمله دغدغه‌های مهم کاربران در فضای مجازی به‌ویژه متولیان و سیاست‌گذاران کسب و کار الکترونیکی است زیرا اگر کاربران از مصون بودن حریم خصوصی و داده‌های شخصی خود در فضای مجازی اطمینان نیابند به فعالیت و کسب و کار در این عرصه تن درنخواهند داد. این تحقیق به بررسی این مقوله پرداخته شده است. از آنجاکه دو رکن اساسی تشکیل‌دهنده فضای مجازی، شبکه (به‌عنوان کالبد و جسم این موجود) و داده‌ها (به‌عنوان روح و حیات جاری در این کالبد) می‌باشند لذا هرگونه تعدی و تجاوزگری در فضای مجازی پیش از هر چیز نیازمند نقض امنیت یکی از این دو یا به‌طریق اولی هر دو آن‌هاست. امروزه با گسترش ابزارهای اطلاع‌رسانی و استفاده گسترده از اینترنت، این حق به یکی از چالش‌انگیزترین مسائل حقوق بشر تبدیل شده است. با توجه به ناشناس بودن کاربران و سهولت استفاده از اینترنت تجاوز به حریم خصوصی افراد به سرعت افزایش یافته و صاحب‌نظران و دولتمردان را در جهت حمایت از حریم خصوصی افراد سوق داده است. در این مقاله ابتدا به تبیین حریم خصوصی، اهمیت و مصادیق تعرض به آن پرداخته شده است. همچنین این مقوله از حیث قانون جزای ایران و کشورهایی مانند آلمان، انگلستان و ایتالیا مورد بررسی قرار گرفته و راهکارهایی در خصوص سیاست‌گذاری و حمایت از این حق ارائه گردیده است.»

۱۰- مقاله‌ای تحت عنوان «مطالعه تطبیقی جرائم علیه حریم خصوصی در فضای سایبری ایران و آلمان» که توسط آقای دکتر حسین آقا بابایی و خانم زهرا احمدی ناطور در فصل‌نامه مطالعات بین‌رشته‌ای رسانه و فرهنگ شماره ۱۱ بهار تابستان ۱۳۹۵ به رشته تحریر درآمده است. در چکیده این مقاله آمده است؛

«با ورود به عصر فناوری اطلاعات و ارتباطات، به تدریج مسائل و دشواری‌های نوینی درباره حریم خصوصی اشخاص و حقوق حمایت از داده‌ها مطرح شده است که حل و فصل آن‌ها نیازمند بازنگری در قوانین فعلی یا وضع قوانین جدید و فراگیر است. اغلب کشورها، از جمله آلمان، قوانین حمایت از داده دارند، اما برخی کشورها، نظیر ایران، فاقد قانونی جامع و منسجم در این زمینه‌اند. هدف ما از تحقیق حاضر مقایسه جرائم علیه حریم خصوصی داده‌ها در فضای سایبری ایران و آلمان است. مقایسه مذکور نشان می‌دهد که حقوق ایران به لحاظ فقدان برخی از اصول حاکم بر داده‌های شخصی، کامل نبودن اصول پیش‌بینی شده و ارجاع برخی اصول به آیین‌نامه‌های گوناگون نقایص جدی دارد که باید از سوی مقنن بازنگری شود. از سوی دیگر، فقدان مقررات جامع در زمینه حمایت از حریم خصوصی مانع از درک و اجرای صحیح حمایت از داده‌ها در دادگاه‌ها و مراجع اداری می‌شود. «لایحه حریم خصوصی»، که برای ارائه به مجلس شورای اسلامی تدوین شده، این اشکال را تا حدودی مرتفع کرده است که در صورت رفع ایرادات و تصویب آن این نقایص تا حدی رفع می‌شود.»

۳- اهداف تحقیق و ضرورت‌های خاص

از آنجایی که در کشورمان در باب حمایت از حریم خصوصی قانون مستقلی وجود ندارد و با توجه به اینکه تنها

اهتمام صورت گرفته به منظور سامان‌دهی و نظام‌مندی از حریم خصوصی؛ یعنی لایحه حمایت از حریم خصوصی که در واپسین روزهای فعالیت دولت هشتم به مجلس هفتم شورای اسلامی ارائه شد؛ به واسطه مخالفت‌های نمایندگان اصول‌گرای مجلس توسط دولت نهم مسترد گردید و تنها طرح قانونی که در شهریورماه ۱۳۸۵ تحت عنوان حمایت از حریم خصوصی به مجلس شورای اسلامی تقدیم گردیده تاکنون به تصویب نرسیده است؛ هدف از طرح این موضوع برداشتن گامی کوچک در جهت شناساندن بیشتر حمایت‌های کیفری در مورد حریم خصوصی در قوانین جزایی ایران و انگلستان و تبیین و ذکر نواقص و کاستی‌ها و یا فقدان قوانین کیفری حمایت‌کننده از حریم خصوصی با دیدگاهی حقوقی و انتقادی از طریق ارائه تحلیل حقوقی و مطالعه تطبیقی این موضوع در حقوق انگلستان است. علی‌هذا در این رساله نگارنده بر آن است که تا با مدافعه در قوانین موجود نواقص و کاستی‌ها و چالش‌های موجود را بررسی و تبیین نموده تا شاید گامی باشد در تدوین و نگارش طرحی به منظور حمایت از حریم خصوصی باشد. از سویی ملاحظه و رویکرد تطبیقی با حقوق کشوری چون انگلستان به جهت تفاوت مبانی رویکرد حقوقی این کشور با رویکرد حقوقی کشورمان و همچنین متابعت وسیعی نظام حقوقی انگلستان در همسان‌سازی مقررات حقوقی خود در حوزه احترام به زندگی خصوصی اشخاص با استانداردهای بین‌المللی دارای اهمیت خواهد بود. از این‌رو اهداف علمی این پژوهش عبارت‌اند از: بررسی اصول و مبانی نظری حاکم بر حریم خصوصی؛ بررسی و تبیین قلمرو و مصادیق و جلوه‌های حاکم بر حریم خصوصی؛ بررسی و تبیین چالش‌های حریم خصوصی؛ مقایسه رژیم حقوقی حریم خصوصی در سامانه حقوقی ایران و انگلستان؛ ارائه پیشنهادهایی در جهت رفع کمبودها و نواقص موجود در باب حریم خصوصی.

۴- مشکلات و موانع تحقیق

شاید در نگاه نخست به‌عنوان این پژوهش و با یک جست‌وجوی ساده اینترنتی این تصور برای خواننده پیش آید که با توجه به اینکه منابع زیادی در این حوزه موجود است به سرانجام رسانیدن این پژوهش کاری سهل بوده است؛ لیکن با اندک تأمل و بررسی بیشتر این ذهنیت تغییر خواهد یافت. زیرا گرچه در رابطه با موضوع بحث در حقوق ایران پژوهش‌های زیادی صورت گرفته است لیکن از حیث مطالعه تطبیقی، آن‌هم با حقوق انگلستان هیچ پژوهشی صورت نگرفته و با توجه به فقر منابع در حوزه حقوق انگلستان خصوصاً دسترسی به منابع روزآمد در این حوزه انجام پژوهش‌کاری بس دشوار خواهد بود. خاصه آن‌که دسترسی به برخی منابع که به این منظور نیاز بوده با توجه به کمی زمان و زمان‌بر بودن تهیه تقریباً غیرممکن بوده است.

۵- روش تحقیق

در نگارش این پایان‌نامه به لحاظ ماهیت تحلیلی و توصیفی آن صرفاً از شیوه‌ی کتابخانه‌ای و بافیش برداری از کتب، مقالات و سایت‌های اینترنتی استفاده شده است. برای انجام این تحقیق مطابق به شیوه اغلب رشته‌های علوم انسانی با مطالعه کتاب‌ها، جزوات، مقالات و نظرات علمای رشته‌ی حقوق در خصوص موضوع حاضر به بحث و بررسی خواهیم پرداخت و مفاهیم مورد استفاده در آن برگرفته از حقوق بشر و حقوق کیفری می‌باشد. زیرا موضوع پایان‌نامه پیش رو، به جهت بررسی یکی از حقوق بنیادین بشری، موضوع مشترک میان حقوق بشر و حقوق کیفری است.

۶- سؤالات تحقیق

اول؛ سؤالات اصلی

- الف) جایگاه حریم خصوصی در حقوق ایران و انگلستان چگونه است؟
- ب) مبانی حمایتی از حریم خصوصی در حقوق ایران در مقایسه با انگلستان یکسان است؟
- پ) رویکرد حمایتی از جلوه‌های حق بر حریم خصوصی در نظام حقوقی ایران در مقایسه با انگلستان به چه نحوه‌ای است؟
- ت) اساسی‌ترین چالش پیش روی حریم خصوصی چیست؟

دوم؛ سؤالات فرعی

- الف) چه راهبرد حمایتی از حریم خصوصی در حقوق ایران و انگلستان قابل ترسیم است؟
- ب) نظر به ضرورت صیانت از هنجارها و انگاره‌های شرعی و صیانت هم‌زمان از حریم خصوصی چالش بین این دو مطلوب چگونه قابل رفع است؟

۷- فرضیات تحقیق

اول؛ فرضیه‌های اصلی

- الف) در هر دو نظام حقوقی رویکرد حمایتی مستقلی از حریم خصوصی صورت نگرفته و این حق به نحوه تحول گرایانه و در ضمن ارزش‌های دیگر مورد حمایت قرار گرفته است.
- ب) به دلیل تفاوت مبانی حقوقی حاکم بر دو کشور مبانی حمایتی حریم خصوصی در حقوق ایران و انگلستان منطبق بر هم و یکسان نیست.
- پ) رویکرد حمایتی از جلوه‌های حق بر حریم خصوصی در نظام حقوقی انگلستان مبتنی بر غلبه‌ی حمایت قانونی غیر کیفری و در قالب جبران خسارت است لیکن حمایت کیفری از این حق در حقوق ایران گستره به مراتب وسیع‌تری از حقوق انگلستان دارد.